

SCHELPEN VERZAMELEN IN ZUID-AFRIKA TUSSEN PORT ELISABETH EN STILBAAI

door

Thijs W. de Boer

Algemeen

In augustus 1996 hebben mijn vrouw en ik een drie-weekse vakantie doorgebracht in Zuid-Afrika. Hier hebben we het kustgebied tussen Port Elisabeth en Stilbaai bezocht (fig. 1). Na een vliegreis van ca. 12 uur kwamen we aan op de luchthaven Jan Smuts van Johannesburg. Hiervandaan reisden we met een binnenlandse vlucht naar Port Elisabeth, een vlucht die bijna twee uur duurde. Op de luchthaven van Port Elisabeth hebben we een auto gehuurd waarmee we in ongeveer een uur naar ons vakantieverblijf in Jeffrey's Bay reden. Hier namen we onze intrek in een appartement op twee minuten lopen van het strand.

Augustus is in Zuid-Afrika het einde van de winter. Voor Jeffrey's Bay betekent dat een dagtemperatuur van 15-20°C, terwijl het 's nachts kan afkoelen tot ca. 5°C. Gedurende ons verblijf scheen de zon vrijwel elke dag. Op enkele dagen vielen er buien, maar die duurden nooit lang.

Behalve veel stranden, hebben we ook enkele bezoeken aan het binnenland gebracht; vooral om iets van de Zuid-Afrikaanse dieren- en plantenwereld te zien. Zo hebben we een bezoek gebracht aan het dicht bij Port Elisabeth gelegen Addo Elephant Park, waar we inderdaad oog in oog hebben gestaan met de grijze dikhuiden. Ook zagen we daar wilde varkens, stokstaartjes, muishonden en struisvogels. Apenfamilies zie je regelmatig langs de weg en bij wandelingen in het binnenland kwamen we o.m. herten, klipdassen en schildpadden tegen. Vogels hebben we er ook veel gezien. We hebben zo'n 80 soorten op naam kunnen brengen, waaronder brilpinguïns, reuze-ijsvogels, blauwe kraanvogels, Kaapse suikervogels en parelhoenders. Ook planten komen er in een bonte verscheidenheid voor. Hoewel september en oktober eigenlijk de beste maanden zijn om van de Zuid-Afrikaanse bloemenpracht te genieten, stonden hier en daar al enkele *Protea*-soorten in bloei. Sommige soorten uit deze familie hebben bloemen van wel 20 cm in doorsnee.

De vindplaatsen (fig. 2)

1. Jeffrey's Bay

Zonder twijfel de beste vindplaats (maar dat vermoedden we al, na wat we gehoord en gelezen hadden) is Jeffrey's Bay. Het gehele strand langs het dorp lag ten tijde van ons verblijf vol met allerlei soorten en maten schelpen. In de vloedlijn de grote soorten, verder naar de eblijn toe de kleinere en het gruis. Wanneer je ten noorden of ten zuiden van het dorp komt, houdt de grote soortenrijkdom vreemd genoeg vrij abrupt op.

Wie de mooie, rood gekleurde schelpen van *Conus tinianus* wil vinden moet ervoor zorgen om met zonsopgang al aan het strand te zijn: enkele plaatselijke verzamelaars zijn er dan nl. ook al om

deze soort te verzamelen (om te ruilen met andere verzamelaars, vertelde één van hen mij). Aangezien de zon om ca. 06.15 uur opkwam, moest ik dus vroeg uit de veren. Het resultaat was prima: niet alleen rode *C. tinianus*, maar ook *C. infrenatus*, *C. mozambicus lautus* en *C. bairstowi* (fig. 3) vond ik hier.

Typisch voor Zuid-Afrika zijn de grote *Trivia*-soorten; hier vonden we *Trivia aperta* (fig. 4), *T. phalacra* en *T. ovulata* en ook de kleinere *T. suavis*.

Patellidae en Fissurellidae zijn hier ook in een grote verscheidenheid te vinden: *Patella tabularis* (fig. 5), de grootste die we vonden meet ruim 10 cm, *P. longicosta*, *P. barbara* (fig. 6), *P. cochlear*, *Fissurella mutabilis*, *Fissurellidea aperta*, *Diodora calyculata* en *D. elisabethae* zijn enkele van de aangetroffen soorten.

Van *Phalium labiatum zeylanicum* (fig. 7) komen twee vormen voor: een kleine, donkergekleurde vorm met gladde windingen en een wat grotere, bleker gekleurde vorm met knobbels op de winding. Een andere soort die in heel verschillende verschijningen voorkomt is *Cymatium cutaceum africanum* (fig. 8): van een korte, gedrongen vorm met dikke spiraalrichels tot een langgerekte vorm met vrijwel gladde windingen. Geen wonder dat men hier lange tijd meerdere soorten in zag.

Een andere kenmerkende soortengroep vormen de Bullia's. In totaal verzamelden we er negen soorten van. Dat Bullia's (Nassariidae) aaseters zijn, zagen we goed toen we een grote kwal in de vloedlijn vonden, waaraan zich tientallen exemplaren *Bullia rhodostoma* tegoed deden. Van heinde en ver kwamen ze op dit lekkere hapje af, waarbij ze zich snel met een soort borstcrawl door het natte zand voortbewogen, hun sipho's fier omhoog. Een andere opvallende Bullia-soort die we als lege schelp in de vloedlijn vonden, is *B. callosa* (fig. 9) met de typische, sterk verwijde mondopening. Behalve deze Bullia's vonden we in gruis nog een zestal andere Nassariidae, waaronder *Nassarius speciosus* en *N. capensis* en de tonvormige schelpen van *Demoulia abbreviata* en *D. ventricosa*.

Van de grotere Marginellidae troffen we o.m. *Marginella ornata*, *M. bairstowi* en *M. piperita* aan.

In het door ons bezochte gebied komt slechts een klein aantal *Cypraea*-soorten voor. De meest algemene zijn *Cypraea fuscudentata* (fig. 10) met grove, bruinrode tanden en *C. edentula*, een soort zonder tanden. Bijzonder is, dat deze twee soorten hybridiseren, waarbij een schelp ontstaat die kenmerken van beide soorten in zich draagt. Pas na thuiskomst ontdekte ik dat we een dergelijke schelp hadden gevonden: qua vorm een *C. edentula*, maar met (zwakke) tanden langs de mondopening, zoals bij *C. fuscudentata*. Overigens zijn dergelijke hybriden ook bekend van *C. capensis* x *C. edentula* en *C. fuscudentata* x *C. fuscocubra*.

Bij de tweekleppigen vallen meteen de vele mossels in de vloedlijn op. Het betreft hier voor het grootste deel *Perna perna* (bruinzwart) en in mindere mate *Chloromytilus meridionalis* (blauwzwart). Van *Pinctada capensis* vonden we meerdere dubletten. Een vreemde gewaarwording is dat *Venus verrucosa*, de wrattige venusschelp, hier een gewone verschijning is. De schelpen zijn meestal wat roder van kleur dan de schelpen van de Europese atlantische kust.

In het gruis dat we hebben verzameld op het strand van Jeffrey's Bay zitten vele kleine soorten. De plaatselijke bevolking was hierin vaak aan het zoeken naar de felgekleurde *Tricolia capensis*, die in flesjes aan toeristen worden verkocht.

O ja, denk er om dat wanneer je gruis per zeepost naar Nederland wilt sturen, je niet meer dan 30 kg in de doos of koffer doet. Ik had er 33 kg in gedaan, hetgeen leidde tot een verblijf van enkele uren achter de balie van het postkantoor van Jeffrey's Bay: koffer openen-alles dozen apart wegen (max. weegschaal ging tot 5 kg) -30 kg samenstellen-koffer weer inpakken-extra lege ruimte opvullen-formulieren invullen en betalen. Maar na 4 weken leverde de postbode hem in Jelsum bij de deur af en dat maakte alles weer goed!

2. Port Elisabeth - Cape Recife

Cape Recife is een natuurgebied vlak ten zuidwesten van Port Elisabeth. Hier lagen aan de vloedlijn overal plukjes bruinwier, waaronder vaak een *Patella*-soort (*P. tabularis*, *P. longicosta*, *P. granularis*) zat. Meest opvallende soort echter was hier *Haliotis midae*, waarvan er tientallen waren te vinden; de grootste met een doorsnee van ca. 16 cm. *Haliotis spadicea* is een andere soort die hier algemeen te vinden is (ook op andere stranden). Toen mijn vrouw vroeg "of dit ook iets was" en mij een fraaie *Cypraea capensis* toonde, begon mijn hart sneller te kloppen. We vonden echter nog maar één gaaf exemplaar. Wel troffen we hier een verse schelp van *Cypraea annulus* aan; een zeer zuidelijke vindplaats voor deze tropische soort. In het bovenste deel van de vloedlijn lagen o.m. *Janthina janthina* en *Spirula spirula*, alsmede een zestal *Sepia*-schelpen: *S. acuminata*, *S. australis*, *S. cyanea*, *S. incerta*, *S. papillata* en *S. simoniana*.

Slechts op één plek (het strand rechts van de vuurtoren) was enig gruis te verzamelen.

3. Cape St. Francis

Vlak bij de witte vuurtoren op de punt van Cape St. Francis was het weer mijn vrouw die een fraaie vondst deed: *Babylonia papillaris*. De soort hebben we verder nergens meer aangetroffen. Wel lagen hier overal schelpen van *Fusinus ocelliferus* (fig. 11), *Patella miniata*, *Turritella carinifera*, *Calyptraea helicoidea*, *Gastrana matadoda* en *Venerupis corrugata*.

Er was slechts een beetje gruis te verzamelen.

4. Mossel Bay

Op de stranden rond Mossel Bay was de soortenrijkdom niet erg groot. Veel "mossels" *Perna perna* en *Chloromytilus meridionalis* en na lang zoeken één klep van *Aulacomys ater* met kenmerkende, onregelmatige lengteribben op de schelp. Het gemis aan schelpen hier werd overigens ruimschoots goedge maakt door de walvissen (zuidkapers) die hier vlak achter de branding heen en weer zwommen; een fascinerend gezicht! En in de haven van Mosselbaai zwom een dolfijn tussen de steigerpalen.

5. Stilbaai

Stilbaai is een klein dorp en ligt nog zuidelijker dan Kaapstad. Ook hier geen grote soortenrijkdom zoals in Jeffrey's Bay. Wel rotspoelen met daarin o.m. *Littorina knysnaensis*, *Oxystele variegata*, *Siphonaria capensis* en *S. concinna*. Op het strand ten westen van Stilbaai lagen enkele schelpen van *Haliotis parva*, de minst algemene van de drie soorten zee-oren die hier voorkomen. Ook lag hier wat gruis met daartussen enkele soorten brachiopoden.

Behalve de hiervoor genoemde vindplaatsen hebben we nog een aantal andere stranden en baaien bezocht. Hier hebben we vrijwel altijd wel een aantal soorten gevonden, maar niet zoveel als op de eerder genoemde vindplaatsen. Behalve schelpen vonden we ook zee-appels, zeepokken, brachiopoden en zeker 5 soorten haaie-eieren.

Al met al hebben wij genoten van dit mooie gedeelte van Zuid-Afrika met zijn vele dieren en planten. In malacologisch opzicht is het eveneens zeer de moeite waard. Veel van de aangetroffen soorten komen alleen hier voor. Alle genoemde plaatsen zijn prima met een personenauto te bereiken, waarbij af en toe wel enkele tientallen kilometers over onverharde wegen moet worden gereden. Momenteel ben ik nog bezig met het determineren van met name de kleinere soorten. Wie meer wil weten, kan contact met mij opnemen.

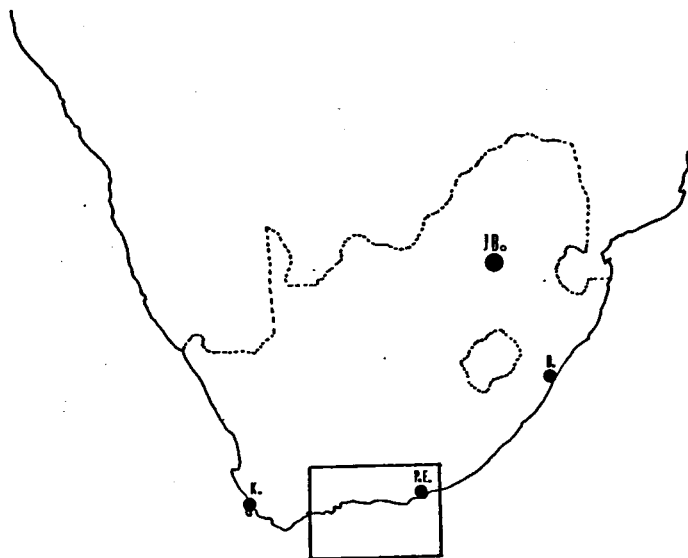
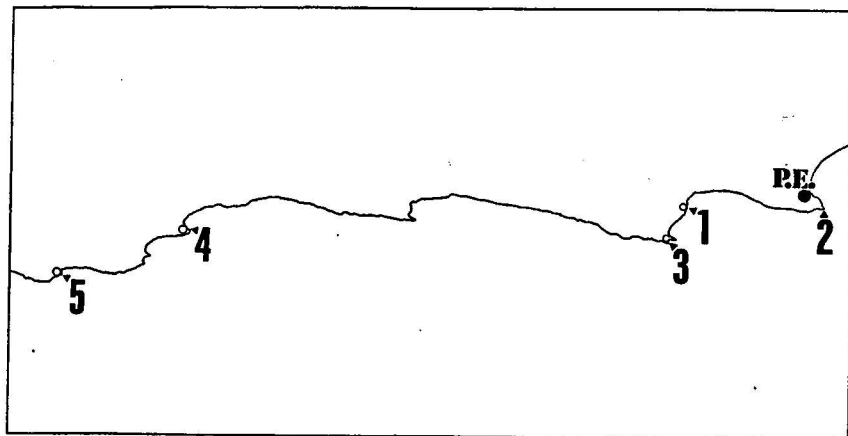

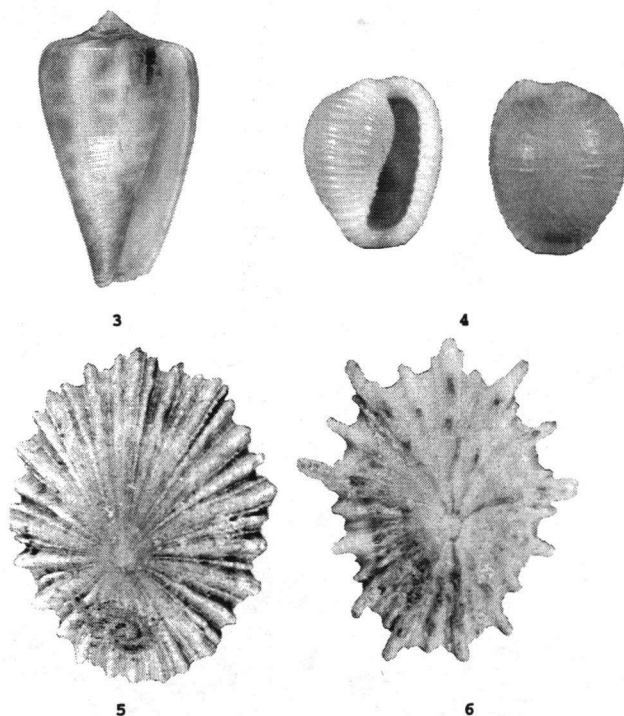
Fig.1. Zuid-Afrika. In kader: het bezochte gebied.

JB. = Johannesburg; D. = Durban; P.E. = Port Elisabeth; K. = Kaapstad

Fig.2. De vindplaatsen:

1 = Jeffrey's Bay; 2 = Port Elisabeth-Cape Recife
3 = Cape St. Francis; 4 = Mossel Bay; 5 = Stilbaai.

fig.3 *Conus bairstowi* Sowerby, 1889; 4. *Trivia aperta* (Swainson, 1822);
5. *Patella tabularis* Krauss, 1848; 6. *Patella barbara* Linné, 1758

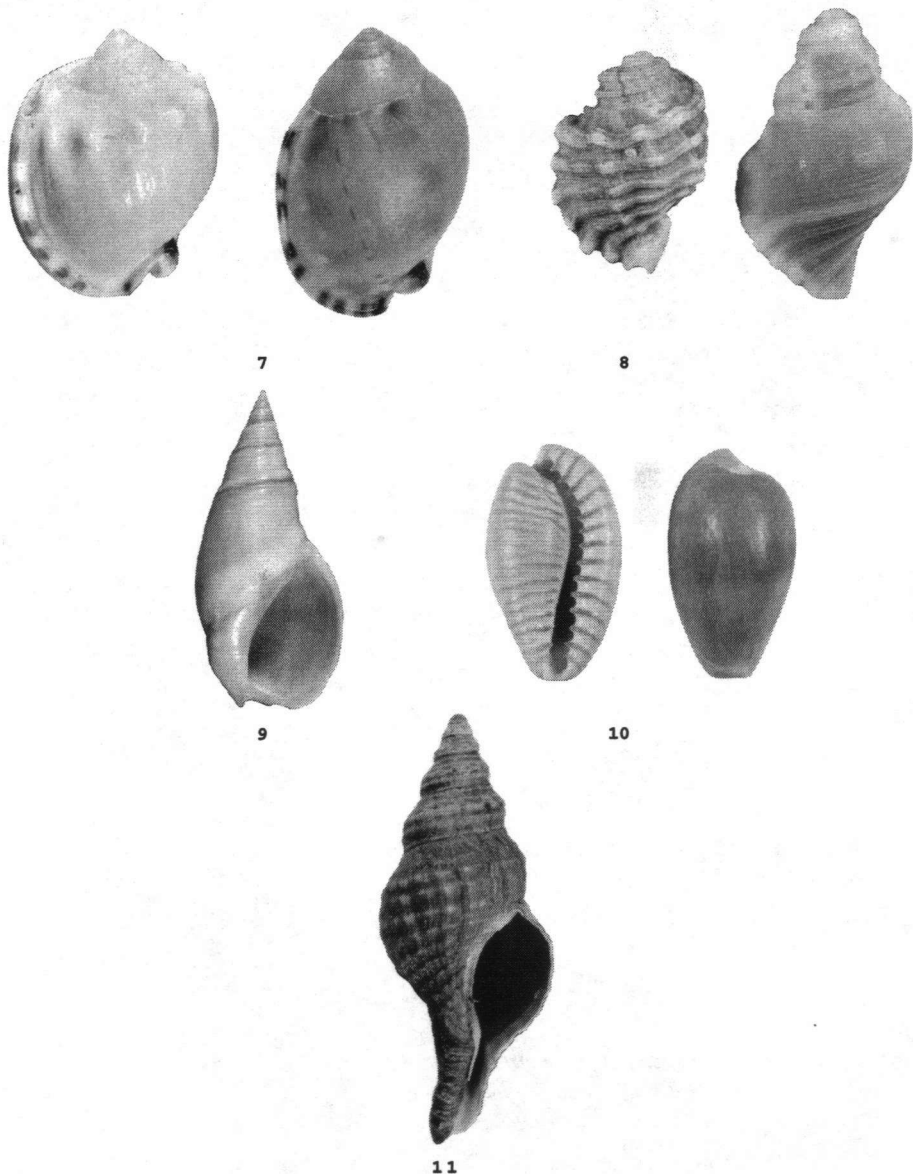

fig. 7. *Phallium labiatum zeylanicum* (Lamarck, 1822); 8. *Cymatium cutaceum africanum* (A. Adams, 1854); 9. *Bullia callosa* (Wood, 1828); 10. *Cypraea fuscidentata* Gray, 1825; 11. *Fusinus ocelliferus* (Lamarck, 1816)